



АНДРЕЙ ГУЛЯШКИ

ЗА СЪВРЕМЕННАТА ТЕМА

Нашата литература, която временно беше поизлиняла откъм произведения със съвременна тематика, отново насочва основното си внимание спрямо явленията на съвременността. И не по пътя на някакво си декретиране „отгоре“ — както се опитват да представят нещата у нас известни „теоретици“ от Запада — а посредством спонтанното и вдъхновено участие на целия наш писателски колектив. Осъществява се на практика едно центриране на тематичната целенасоченост, изправя се талвегът на литературната ни продукция по посока на ускорените революционни преобразования, които бележат нов и съществен етап в живота на нашето социалистическо общество.

Разбира се, право и задължение е на теоретиките да обяснят закономерната връзка между поврата на литературата към текущите явления и самия характер на явленията, които превръщат тоя поврат в необходимост. Това е задача на теорията, а нас в случая ни интересува друг въпрос, свързан по-непосредствено с всекидневната ни практика — става дума за същността, за съдържанието на понятието „съвременна тема“. Изясняването на този въпрос има огромно значение, особено сега, когато значителна част от нашите активни писатели са насочили погледа и перото си към съвременността. От правилното разбиране на понятието „съвременна тема“, от по-дълбокото проникване в неговото съдържание зависи до голяма степен доколко произведенията, написани на съвременна тема, ще бъдат наистина „съвременни“.

Този въпрос е сложен, не е достатъчно и специално изяснен нито от нашата литературна теория и критика, нито от художествената ни практика. И смешно е да се помисли дори, че с няколко реда може да се изясни. Но като актуален въпрос, струва ни се, трябва да бъде предмет на по-чести и задълбочени разговори.

Съществува едно опростителско разбиране на този сложен проблем — и не толкова в областта на теорията (може би затова, че тя изобщо малко се е занимавала с него), а преди всичко в практиката на нашата съвременна литература. Това опростителско разбиране доведе някои наши талантиви писатели до относителни творчески несполуки, а от тук — до предпазливо и хладно отношение към съвременната тема въобще. Производственият процес, технологията, илюстративността, подменяването на психологическия материал с външното изображение на фактите и пр. — всичко това дойде и като резултат на неправилното, опростителско схващане и разбиране на темата за съвременността. Художествената идея в редица произведения се затрупваше от изобразителния материал, т. е. изобразителният материал поглъщаше художествената идея.

А белезите на съвременността в художествената литература трябва да се търсят преди всичко в идейния замисъл на творбата, в идеите, осъществени от художествените образи.

Съвременната тема в никакъв случай не бива да се покрива само или изключително със съвременността на изобразителния материал. Както е известно, „подръчният материал“ в Шекспировия Хамлет (в смисъл на сюжет, фабула, обстановка и пр.) няма нищо общо с конкретното историческо всекидневие на епохата, когато трагедията е била сътворена. Но за времето си „Хамлет“ е стопроцентова съвременна творба — художествената идея, вложена в Хамлетовия образ и осъществена от него, е отразила най-ярките черти на съвременността.

От този пример далеч не следва, че всяка историческа творба е „съвременна“, ако е основана на един правилен идеен мироглед. Съвременен е онова произведение, изградено с „подръчен материал“ от миналото, чиято художествена идея има не косвена а пряка връзка с живите проблеми на съвременността.

Да вземем за пример новоизлезлия роман „Страстната седмица“ на Луи Арагон. Известно е, че световната литературна общественост оцени това произведение като класическо. Макар да е изградено с исторически подръчен материал (завръщането на Наполеон от о-в Елба) романът е стопроцентово съвременно произведение, пряко свързано чрез художествената си идея с най-актуалните и остри борби на френския народ. Обединението и борбите на народните маси срещу Реставрацията — това има пряка и действена политическа връзка с героичната съпротива на френската работническа класа срещу личния и фашистки по съдържание режим на колониалисткия антураж около де Гол.

Ето как едно художествено произведение, написано не на съвременна тема, е съвременно по значение и характер, преди всичко заради съвременността на своята художествена идея.

Най-идеалното естествено е тогава, когато и „подръчният материал“, и художествената идея са еднакво съвременни, т. е. когато имат пряка връзка с всекидневието на текущия живот. Но за да се осъществи произведение с въздействаща сила, произведение, което да подпомага общественото развитие, трябва предварително да се отсенят — и добре да се отсенят двете понятия: съвременна тема и художествена идея.

Във всички случаи решаващата и направляващата отправна сила е идеята. В художествената идея, отразена чрез образите, трябва да се търсят белезите, чертите на съвременността, огневите точки на настоящия живот, подстъпите и перспективите на бъдещето. Превърне ли се темата, която по начало е в подчинено положение спрямо идеята, в идея — произведението неминуемо ще носи псевдосъвременен характер, неминуемо ще има непълноценна художествена стойност, и разбира се — краткотраен живот.

Въпросите за съвременността и съвременната тема са сложни — разработването им изисква особено внимание и особени грижи, постоянен и последователен отпор срещу всякакъв вид опростителство както в областта на теорията, така и в художествената практика.